

Buda Ferenc

Zám Tibor emléktáblája előtt

Tibor, barátom, különös érzés megállnunk itt e lakótelepen, hajdani szálláshelyeid egyike előtt. Úgyszintén különös maga az alkalom: hisz avégett jöttünk ma ide, hogy világrajöttöd és világból távozásod kerek évfordulóján emléktáblát avassunk egykori lakásod külső falán. Megvallom, noha képtelenség: azt már kevésbé tartanám különösnek, ha toporgó téblábolásunk közepette egyszer csak váratlanul előbukkannál a lépcsőházból, mondván: „Ugyan, mit hülyéskedtek itt azzal a táblával? Látjátok iszen, hogy itthon vagyok! Kerüljetek beljebb, majdcsak leülünk valahogy, kinek hol jut hely.” Zavarunk láttán legfeljebb ennyit tennél még hozzá hunyorítva: „Na, gyertek: van még egy nyeletnyi pálinkám az üveg alján.”

Életideje vészes előrehaladtával, ahogy az idő síkjai egymásba tűnnek s összetorlódnak, az emberfia mind hajlamosabbá válik az efféle képzelődésre. Ami persze még mindig kevés ahhoz, hogy – születési adataidnak megfelelően – nyolcvanasztendőss aggastyánként lássalak magam előtt.

Ha nem tévedek, az itt jelenlévők közül alighanem én ismertem legrégebb óta Tibort: első találkozásunktól máig nagyjából annyi idő telt el, mint a múlt század fordulójától az 56-os forradalomig. Furcsa belegondolni, mi minden ment végbe, változott meg, sőt fordult visszájára – akár több ízben is – e két, egymást érintve követő időszak során. Hogy mást ne mondjak: ismeretségünk kezdetén még tartott a Rákosi-korszak (nem is igen számítottunk rá, hogy közelesen vége szakad), e tábla megnevezettje pedig Nagy Tibor néven adta közre első novelláit. Gyökeres fordulatot – akárcsak akkoriban sokunknak – 56 hozott az ő életébe is: egykettőre kirúgták a debreceni Mezőgazdasági Akadémián betöltött tanársegédi állásából, majd némi huzavona után mehetett általános iskolásokat tanítani Hortobágyra. De vajon ki lehet-e szűrni egy íróval, ha elrekkentik az Isten háta mögé? Amennyiben igazi író, úgy legfeljebb rövid távon: hisz megfigyelni s megírni való az Úristen színe előtt és háta mögött egyaránt bőven akad. *Hortobágyi jegyzetek* című könyve tanúsága szerint ő sem hagyta kihasználatlanul elúszni a büntetésül neki szánt lehetőséget. Ez a nem túlságosan nagy terjedelmű, ám pengeéles kis kötet – amelyet már Zám Tibor néven jegyez – amellet, hogy paraszat gyűjtött a fejére, nevét s munkásságát immár országosan ismertté tette. Ettől fogva gyakorlatilag élethossziglan tartó szövetségre lép a szociográfia – az ő szóhasználata szerint: *direktermő* – műfajával, folytatván, bővítvén s továbbfejlesztvén a két háború közt életre kelt hazai valóságirodalom legjobb hagyományait.

Ez a szövetség nem szakad meg akkor sem, amidőn később ismét vissza-visszatér a novellához, kisregényt ír, sőt a színház világában is tiszteletét teszi, valós és szemléletes képet festvén – a közgondokon innen és túl – az egyes ember, a magánélet mindennapi drámáiról, röpké édeneiről és tartós poklairól.

Írói-szociográfusi munkásságának kibontakozása és fellendülése elválaszthatatlan ettől a várostól, ettől a megyétől. Amiképp az idő tájt többünket, az 56-ot követő esztendők hányattatásai és bolyongásai után az egyszeriben hűtlenné váló szűkebb szülőföld helyett őt is Kecskemét fogadta be és fogadta el. Itt nem rótták föl neki, hogy (ismét csak az ő szavai) *vadászkutya-szenvedélye* minduntalan az ún. kényes témák iránt indítja el – akár szél ellenében is. Mert azért meg-meglendült az ellenszél errefelé is; kiváltképp akkor, amikor nekifogott a borhamisítást s a tiltott pálinkafőzést megcélzó nagyszabású felderítő munkálatainak, kitarító s konok figyelmet fordítván e napjainkban is fel-felvirágzó *ágazatoknak* nem csupán „szakmai” részleteire, de gazdasági és társadalmi hátterére is, ideértve ez utóbbiak *vertikumát* (amelynek csúcsa persze akkor még – vagy már akkor is? – érinthetetlen volt). Máig sem tudható egészen pontosan, hogy akkoriban a *bor- és pálinkamelléki zsványok* mely köréből küldözgették címére az életveszélyes fenyegetéseket.

Folyóiratunknak, az idén épp 40 éves *Forrásnak* kezdettől fogva jószemű, értő kezű és biztos ítéletű belső munkatársa volt. Fürkésző, világos tekintetével, egyenes beszédével igen hiányzik ma is közlünk, s szinte hihetetlen, hogy ez a hiány már huszonöt éve mellénk szegődött. Mi mást tehattünk volna, Tibor? Bele kellett törődnünk, hogy már csak fényképed néz ránk a szerkesztőségi szoba faláról. Eszünkbe-eszünkbe jut gyakorta: ha ma megszólalhatnál, ugyan mit szólnál jelenkorunk – a te utókorod! – szemérmetlen lenyúlásaihoz, szemrebbenés nélkül kimondott, arcpirító hazugságaihoz, a nemzeti vagyont elherdáló kótyavetyéihez, közéleti kutyakomédiáihoz? Az is felötlik bennem óhatatlanul: a mai kisebb-nagyobb zsványok, ha netán az útjaikat kereszteznéd, vajon beérnék-e pusztán a névtelen fenyegetéssel? Ám ezt a gondolatmenetet most nem folytatom.

Amíg élünk, Tibor, el nem felejtünk. S ez voltaképp nem is miattad, hanem miattunk igazán fontos: időről időre erőt merítünk a rád való emlékezésből.

Mit mondjak? Néha bizony ránk fér.